

Bilime Adanmış Bir Yaşam: Efsane Tarihçi Halil İncalcık'ın Bir Söyleşide Önemli oldukları ve Hatırlattıkları

A Life Dedicated to Science: The Issues Underlined and Reminded by the Legendary Historian Halil İncalcık in an Interview

Hayriye Erbaş*

Özet

Bu yazıda Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 75. Yılı dolayısı ile fakültenin önde gelen bir üyesi olan Halil İncalcık ile yapılan söyleşi üzerinden değerlendirmelere yer verilecektir. Söyleşide yer verilen yorumlar, değerlendirmeler üzerinden ulusal, okul ve bilim insanı kimliği inşası "kimliklenme-kimlik edinme" süreci ile zaman ve mekân ilişkilendirilmeye çalışılacaktır. Diğer bir deyişle yazı kişisel tarih ile toplumsal tarihin buluşturulması açısından bir "bellek" çalışması özelliği taşımakta ve belli dönemlerde yaşanan süreçlerin o süreci deneyimleyenlerce nasıl algılandığının önemli olduğu ve bu algılamının tüm mekânlarda benzer olamayacağını bize hatırlatmaktadır. Bu yazıda 1) Önde gelen bir tarihçi olan İncalcık'ın bilim insanı kimliğinin oluşmasında dönemin önemli kurumlarından biri olan DTCTF'nin etkisinin ne olduğu ve 2) benimsediği tarih anlayışının deneyimlerini anlamlandırmaya nasıl yansıdığı gösterilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Halil İncalcık, Türkiye'de modernleşme, okul ve kimlik inşası, sözlü tarih, tarih anlayışı, bellek.

Abstract

In this article, there will be evaluations from an interview with Halil İncalcık, a leading member of Language and History-Geography Faculty, because of the 75th anniversary of the faculty's establishment. The comments and evaluations in the interview will be used to relate national, organizational and scientist "identification-identification construction" processes to space and time. In other words, the article will be evaluated

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
e-mail: hayriyeerbass@gmail.com

as a “memory” study in terms of bringing together the personal history and social history in certain periods. It also reminds us the importance of how the occurrences in certain periods are perceived by the persons experiencing, and how it this perception is not similar in all places. This article tries to show, 1) What is the importance of the Faculty of Language and History-Geography as one of the most important institutions of the early period of Turkish Republic, in the identity construction of leading historicist Halil İncalcık and; 2) how his perspective of history reflected in evaluating his own individual experiences.

Key words: Halil İncalcık, Modernisation in Turkey, school and identity construction, oral history, historical perspective, memory.

Giriş: Modernleşme, Mekân/Okul ve Kimlik

Bazı kurumlar modernleşme süreci açısından önemlidir. Bu kurumların başında modern devlet yurttaşlığı kimliğinin oluşmasını sağlayacak okullar gelir ve okulların bazıları da bu süreçte daha önemli olur. Geç modernleşen bir ülke olarak Türkiye’de de modern devlet olma, ulus olma süreci açısından bazı kurumlar önemlidir. Bu anlamda da bazı mekânlar bazı dönemlerin “hafıza mekânları” olarak öne çıkar.¹ Bu kurumlardan biri Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’dir. Bu kurumlara atfedilen önem, kuruma verilen öneme bağlı olarak kurumu geliştirme adına yapılanlar ve beklentiler doğrultusunda kurum üyelerinin yaptıkları *kimliklenme* sürecine katkıda bulunur. Diğer bazı önemli isimlerin yanı sıra bu kurumun bir üyesi olarak yaptıkları ve bilime, topluma katkıları ile öne çıkan isimlerden biri hiç şüphesiz Halil İncalcık’tır. Önde gelen önemli üyelerinin olması kurum algısını ve kuruma aidiyeti güçlendirir. Bu da sonraki kuşakların kimliklenmesinde kilit rol oynar. Bu nedenle de kişiler ve deneyimleri üzerinden bir dönemi anlama önemlidir ve belgelere yansımamış yaşanmışlıkları açığa çıkarmada önemli bir işlev görürken belge oluşturmaya da katkı sağlayabilir. Bu bağlamda Halil İncalcık üzerinden bir dönemi ve bir dönemin önemli bir kurumunun tarihi, Türkiye’nin modernleşme tarihi ve buna bağlı olarak değişen bilim anlayışı ve bilim insanı yetiştirme anlayışı ilişkilendirilebilir ve bu ilişkilendirme ile bu konulardaki değişimi anlamaya yardımcı olacak tarihsel değerlendirmeler yapılabilir.

Değinilen nedenlerden dolayı, diğer önde gelen kurumların yanı sıra DTCF’nin “hafıza mekânı” olarak kurum dışı toplumsal etmenlerle karşılıklı ilişki içinde kurumun tarihinin ve toplumsal tarihin bu mekânların sürekliliğini sağlayan ve var kılan ve ona biçim veren “aktörleri” üzerinden şekillendiği söylenebilir. Özellikle sosyolojide öne çıkan tartışmalardan biri olan yapı-aktör

¹ Pierre Nora, *Hafıza Mekânları*, Çev. Mehmet Emin Özcan, Dost Kitabevi, Ankara, 2006.

tartışması tam da budur. Bu anlamda İnalçık Hoca tarafından da önemsenen mekân ve mekânda olup bitenlerin kaydedilmesi ve belgelendirilmesini de içeren tarih anlayışı tarihi doğru kavrayabilme açısından önem taşımaktadır. Diğer bir ifade ile yapılan, bir mekânda olup bitenlerin o dönemi bizzat deneyimleyenler üzerinden belgelendirilmesidir. Bu konuda anlatıcıların hatırladıklarının ne derecede doğru olduğu biçimindeki öznellik sorunsalının önemli bir tartışma olarak karşımıza çıkıyor olmasına karşın, yine de belirli bir oluşumu anlamlandırmada ek bir teknik olarak kullanılması önemlidir. Bu anlayış Paul Thompson'un "aşağıdan tarih"² anlayışı ile olayları bizzat deneyimleyenleri de işin içine katarak tarih yapma anlayışını öne çıkarır ve bu anlamda sosyoloji ile tarihi de yakınlaştırır. Bu anlayış çok öncesinde sosyolojide "yaşam öyküleri", "derinlemesine görüşmeler" gibi adlar altında kullanılmakla birlikte özellikle 1960'lı yıllardan itibaren yaşayan bireylerin belleğe dayalı anlatılarının ses ve/veya görüntü yoluyla kaydedilerek arşiv oluşturulması yolu ile yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.³ Fakültenin tarihi açısından önemli isimlerden biri olan Halil İnalçık'ın tarih anlayışına da uygun olan böylesi bir çalışmada İnalçık yer almamış olsa idi çalışma büyük oranda eksik kalacaktı. Bu yazı hiç şüphesiz bir tarihçi tarafından Halil İnalçık üzerine yazılmış bir yazıdan çok, görsel bir söyleşiden yola çıkılarak bir sosyolog gözü ile yapılan değerlendirmeleri içeren bir yazı olarak değerlendirilmelidir.

İnalçık Hoca ile Karşılaşma ve Söyleşi

25 Temmuz 2016 tarihinde hayata veda eden Prof. Dr. Halil İnalçık'ı Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) destekli "*Bir Cumhuriyet Çınarı: Sözlü Tanıklıklarla DTCF'de 75 Yıl*" projesi dolayısı ile şahsen tanıma şansına sahip oldum.⁴ Bu çalışmada fakültenin üyeleri ile yapılacak söyleşiler

² Paul Thompson, "The Voice of the Past: Oral History", içinde *The Oral History Reader*. Robert Perks ve Alistair Thomson. London: Routledge, 2003, 21-28.

³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, Lewis A. Coser'in çevirisi ve Bir Giriş yazısı ile, University of Chicago Press. Chicago, II, 1992; Esra Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri: Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001; Jeffrey K. Olick, "Collective Memory: A Memoir and Prospect", *Memory Studies*, 1, 2008, s. 23-29; Arzu Öztürkmen, "Sözlü Tarih ve Bir Disiplinin Cazibesi", *Toplum ve Bilim*, Sayı, 91, 2002, s.115-121; Leyla Neyzi (Der.) *Nasıl Hatırlıyoruz?: Türkiye'de Bellek Çalışmaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009; Serdar Öztürk, "Türkiye'de Sözlü Tarihten İletişim Araştırmalarında Yararlanma Üzerine Notlar", *Millî Folklor*, Yıl, 22, Sayı, 87, 2010, s. 13-26.

⁴ Adı geçen çalışma kapsamında yapılan söyleşilere bu linkten ulaşılabilir: <http://webtv.ankara.edu.tr/video/cumhuriyet-cinari-sozlu-taniklariyla-dtfcnin-75-yili-roportajlari>

üzerinden fakülte tarihini ele almak amaçlanıyordu. Bu amaç doğrultusunda fakültenin tarihsel değişimini ortaya koyma açısından ilk olarak hayatta olan ve görüşmeyi kabul eden fakültenin ilk öğrencileri ile görüşme yapmak önemliydi. Aslında bu çalışmanın kendisi de bir anlamda sosyoloji ve tarihi buluşturan farklı bir tarih anlayışı ile DT'CF'nin tarihini yapma anlamını taşıyordu. Ayrıca DT'CF tarihi üzerine yapılan böylesi bir çalışma Türkiye'de akademi tarihi ve dönüşümü açısından da önem taşımaktadır.

Bilindiği gibi Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi 1935'te açılmış ve İncalcık Hoca da ilk öğrencilerinden olmuştur.⁵ Çalışmaya katılmaları için bazı hocaları üç dört kez arayarak ikna etmenin gerektiği, bazılarının da kabul etmediği düşünüldüğünde kendisini arayıp da projeye katılıp katılmayacağını sorduğumda hiç düşünmeden hemen kabul etmesi beni çok mutlu etmiş ve bu tavrı fakülte ile bağlarının hala ne denli güçlü olduğunu hissettirmişti. İncalcık Hoca ile görüşmeden önce göndermiş olduğum sorular üzerinden 18 Kasım 2011 tarihinde saat 10.00'da dördüncü söyleşiyi gerçekleştirdik. Stüdyoda yapılacak çekim için Bilkent'teki evine gitmemiz, ev stüdyo arası yol, söyleşi öncesi karşılıklı bilgilenme, sohbet söyleşi, yemek arası, sonrasında söyleşiyeye devam ve eve bırakma derken İncalcık Hoca ile geçirilen dolu dolu tüm bir gün ve saatler.

Hocayı almak için evine gittiğimizde ilk karşılaşma ile başlıyor hocanın bilime nasıl önem verdiği, yaşamının anlamını nasıl bilim yapma pratiği üzerine kurduğu. Kapıdan girdiğimizde sıcak karşılayışı ve ikramda bulunuşu beni etkilemişti doğrusu. Büyücek salonun her yerinde kitapların yığılı halde oluşu ve özellikle de üzerinde çalıştığını düşündüğüm konulara ilişkin kitapların oturduğu yerden ulaşılabilir biçimde yerde oluşu beni çok etkilemişti. Bu görüntü, hocanın çalışmayı bir yaşam tarzı olarak benimsediği ve bilim yapmayı yaşamının merkezine koymuş olduğunu hissettirmişti. İyi bir bilim insanı olmanın düzenli bir yaşam, düzenli uyku ve beslenme gerektirdiğini ve uyku

Kitaplaştırılmış şeklinin Ekim 2016'da çıkması planlanmaktadır: Hayriye, Erbaş, *Bir Cumhuriyet Çınarı: Sözlü Tanıklıklarla DT'CF'de 75 Yıl*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, (Yayında).

⁵ Halil İncalcık 1936 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü'ne girdi. Yeniçağ Tarihi Kürsüsündeki Muzaffer Göker, Bekir Sıtkı Baykal ve Fuat Köprülü gibi önemli isimlerden dersler almış ve 1940 yılında mezun olmuştur. 30 Nisan 1940 tarihinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yeniçağ Kürsüsü'ne "ilmi yardımcı" olarak tayin edilen İncalcık 1972 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nden emekli olur ve aynı yıl Chicago Üniversitesi tarafından imtiyazlı profesör önerisiyle aldığı davet üzerine Chicago Üniversitesi'nde Osmanlı Tarihi okutur ve uzun yıllar çalışmalarını ABD'de sürdürerek emekliliğini alır. Sonrasında 1992 yılında Bilkent Üniversitesi'nde lisansüstü tarih okutmak üzere Tarih Bölümü'nü kurar ve çalışmalarını burada sürdürür.

dışındaki tüm zamanlarını çalışma ile geçirdiğini dinlerken hocanın çalışma disiplinine hayran kalmıştım. Ancak, beni etkileyen en önemli şey beni ilk anda başlayıp yol boyu sorgulamaya çalışması olmuştu. Söyleşinin temel sorularını kendisine önceden göndermiş olmama rağmen hocanın bana sorduğu sorular, adeta kendisi ile söyleşi yapacak kişinin kendisinin düşüncelerini anlatmasını sağlayacak nitelikte olup olmadığını test etmeye yönelik gibiydi. Hocanın bana sorduğu sorular özellikle benim Türkiye’de Türkiye’nin tarihsel ve toplumsal dönüşümünü yorumlamada sosyoloji ile tarihi buluşturan tartışmalardan haberdar olup olmadığını anlama yönünde idi.

İnalcık Hoca yol boyu sorduğu **sorularla** sürekli olarak sosyoloji ile tarihin içiçeliği ve ilişkiselliğinin önemini vurguladı ve bu anlamda Türkiye’de yaygın olmasa da aslında önemli isimlerin olduğuna değindi. Sosyoloji ile tarih arasındaki yakınlığı vurgulayışı, benim ilgi alanlarımı soruşu ve benim bir sosyolog olarak tarihle sosyoloji arasındaki bağlantıyı kurup kurmadığımı sorgulayışı, daha önce de belirtildiği gibi beni tanımaktan çok yapılacak söyleşide sorulacak soruların ve söyleşinin niteliğini sorgulaması anlamını taşıyordu. Çünkü İnalcık Hoca’nın söyleşilerde/görüşmelerde kendisine sorulan soruların niteliğine ve soruların alandaki tartışmalardan haberdar olarak hazırlanmış olmasına önem verdiği yönünde duyular almıştım. Gelişme sosyolojisi dersi veriyor olmam ve o ders kapsamında Immanuel Wallerstein, Çağlar Keyder, Şevket Pamuk’un yansıra Kadrocu’lar, Sencer Divitçioğlu, Doğan Avcıoğlu, Korkut Boratav’dan haberdar olmam ve okutuyor olmam onu sevindirmişti. Bu nedenle de sorduğu sorulara verdiğim yanıtlardan dolayı da sınavı geçmişim sanırım. Bu düşünce ile söyleşinin verimli olacağını düşünerek mutlu olmuşum.

Çekim öncesinde, çekim sırasında ve sonrasında o kadar güzel ve duygulu anlar yaşandı ki çekime ara vermek zorunda kaldık. Çalışmayı öylesine benimsedi ve önem verdi ki tüm günü bu çekime ayırdı. İnanılmaz bir gündü benim için. İnalcık Hoca beni ve stüdyoda çalışanları adeta çocukluk günlerinin Türkiye’sine ve Fakülte yıllarına götürdü.

Modernizm, Ulus-devlet İnşası Sürecini Yakından Deneyimleme

Modern toplum olmada okul, okullaşma ve okul kimliği, istenen toplum bireylerini yetiştirme ve aidiyet duygusu yaratmada en önde gelen araçtır. Bu özellik, özünde tüm toplumlar için geçerlidir. Ulusal kültür okul aracılığı ile ulus devlet tarafından yaratılır. Yaratılan bu ulusal kültür de toplumsal (ulusal) bilinci yaratır. ⁶ Ancak modern toplumda okul ve okulda edinilen kimlik toplumsal gelişme ve ilerleme ile ilişkisi bağlamında “bilime inanç” esası üzerine

⁶ Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, Çev. Hülya Tufan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 155.

kurulmuştur. Bu esas tüm okullar için ortak olsa bile, bazı okullar modern toplum olma süreci açısından çok önemli konumda olabilmektedir.⁷

İnalçık Hoca'yı dinlerken birlikte zamana yolculuk yapıyor, güzel ve sakin anlatımında modernizmin en temel özelliği olan ulus-devlet olma ve bireylere bir millete aidiyet duygusu verecek bir kimlik edindirme sürecinin nasıl deneyimlendiğini anlıyoruz. Genç Cumhuriyet yılları ve Ankara'da önde gelen, özel bir konumda olan ve mekânsal olarak da merkezde olmanın getirdiği duygularla *kimliklendirme* ve *kimliklenme* sürecinin nasıl gerçekleştirildiğini kavriyoruz. Bu söyleşide anlatılanlar, bir anlamda Anderson'un ulus olma sürecinin bir tasarım ve bu tasarım doğrultusunda atılan adımlarla gerçekleştirilen *hayali cemaat* biçimindeki değerlendirmesini doğrular niteliktedir. Tartışmalarda modern ulusun bir *tahayyül* biçiminde oluşumu ve bu tahayyülün oluşumu ve gelişiminde okulun ve kültürün önemine vurgu yapılır. Anderson modern ulusun bir tahayyül biçimi olarak gelişmesinde baskı teknolojisinin, özellikle "ulusal baskı-dili"nin önemine dikkat çeker. Ona göre, ulusal bilinç ya da ulusallık; tarihsel süreklilik, dinsel-etnik bilinç ve dil yakınlığı üzerine bina olur.⁸ Modernizm konusundaki diğer önemli bir tartışma milletin ve milliyetçiliğin ne olduğu konusundadır. Milletin ne olduğu konusunda "primordialist" bir anlayışa sahip olma, yani milletin ezelden beri değişmeden var olduğu ve sonsuza dek de var olacağı biçimindeki bir düşünce ile milletin *hayali bir cemaat* olarak belirli tarihsel koşullar altında ortaya çıktığı biçimindeki düşünce sarkacında nerede olduğuna ilişkindir. İnalçık Hoca'yı dinlerken bu inşa sürecini gözümüzde canlandırabiliyoruz.

Her ne kadar modernizmin bitmemiş bir proje olduğunu savunanlar olsa da⁹, modernizm ile ilgili olarak ulus-devlet, ulus-devlet ve kimlik inşası süreci özellikle 1980'li yıllardan sonra farklılıkların yok edilerek insanların *tektipleştirildiği/homojenleştirildiği* ve ulusal kimlik dışındaki kimliklerin görmezden gelinerek *ötekileştirildiği*, dahası yok edildiği biçiminde tartışmalar yükselişe geçmiştir.¹⁰ Bu tartışmalardan haberdar olarak, İnalçık Hoca'yı dinlerken modern bir yurttaş olma sürecinin baskı ile değil, bunun gönüllü ve şevkle bir katılım biçiminde gerçekleştiğini hissedebiliyorsunuz. Modern devlet ve ulus olmanın sıkıntıları, sorunları olsa da bunun herkes ve her zaman için benzer

⁷ Touraine, 2002: s. 155; Zafer Toprak, *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*, Doğan Kitap, İstanbul 2012'ye bakılabilir.

⁸ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev. İskender Savaşır, Metis, İstanbul 1993, s. 43.

⁹ Jürgen Habermas, "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje", içinde *Postmodernizm: Jameson, Lyotard, Habermas, Zekâ*, der. Necmi Zekâ, çev. Gülelgül Naliş ve diğerleri, Kıyı Yayınları, İstanbul, 1994, s.31-44.

¹⁰ A. Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, Immanuel Wallerstein, "Ulusal ve Evrensel", içinde *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*. der. Anthony D. King. Çev. Gülcan Seçkin, Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayını, Ankara 1998.

biçimde yaşanmadığını düşünüyorsunuz. Zaten Halil Hoca'nın tarih anlayışı da meselelere tam da böyle bakmamız gerektiğini bize hatırlatır. İnalçık Hoca modern bir toplum ve yurttaş olma düşüncesini şöyle dile getiriyor: ¹¹

*Biz 1935'te fakültede öğrenci olarak çalışmalara başladığımız zaman Türkiye'de Atatürk devrindeyiz. Atatürk reformlarını yapmış, Türk halkına yeni milli bir tarih öğretmiş, Türk milletini yaratma yolunda ona tarih şuurunu vermek, Batıcı, Batılı bir dünya felsefesini aşılacak için gayret ediyor. Büyük lider **yalnız devlet kurucusu olarak değil, bir millet yaratmak için neler lazım geldiğini iyi anlamış o yolda çalışıyor...***

*O zaman Atatürk'ün yakını olarak Afet Hanım, o da bir orta öğretim mektebinde tarih hocasıydı. Bir sınıfta Atatürk onu tanıdı. Nasıl tanıdı? Atatürk 4 ciltlik resmi tarihi, Türk tarihini milli bakımdan çok eski devirlere götüren tarih tezinin gençlere öğretilmesi hususunda çok hassas idi. Bu yolla Türk milletine milli benlik, tarihinin ululuğu ve derinliği üzerinde fikir vererek bir milli şuur uyandırmak istiyordu. Atatürk'ün, devlet kuruculuğunda **uzak görüşlü olan liderin** bu ilgisi dikkat etmeye değer. Çünkü o bir cemaat halinde olan Türk halkını milli şuura, Türklüğe bağlı, Türklük bilincinde bir millet haline getirmek azmindeydi. Ancak milli devlet böyle bir halka doğabilirdi. Bunun da halka milli tarih şuurunu vermek, olduğunu anlamıştı. **İşte Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin felsefesi budur.** İlk zamanlarda, kuruluştaki izlediği esas tema budur.*

Halil İnalçık ve okul arkadaşları, ulus-devlet olma sürecinin erken döneminin aktif yurttaşları olarak değerlendirilebilecek öğrencileridir. Onu ve o dönemin öğrencilerini dinlerken bu sürecin içinde nasıl yer aldıklarını ve kendilerini bu sürecin içinde nasıl konumlandıklarını, diğer bir deyişle, kimlik edinme süreçlerini açık bir biçimde görebiliyoruz. Fakülteye verilen özel önem, onların da kendilerini ayrıcalıklı konumda ve bu ayrıcalıklı konumlarından dolayı da devletine ve milletine karşı sorumlu olarak görürler:

*... Biz Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Atatürk'ün bu ideolojisi, bu gayretleri doğrultusunda bir nevi **misyon sahibi gibi çalışıyoruz.** Onun tarih tezinin temellerini ciddi bilim hamulesi ile desteklemek için uğraşırken sanki onun hizmetinde bir nefer gibi hissediyoruz kendimizi. Bütün Türkiye o zaman büyük Atanın, büyük liderin izinde yeni bir geleceğe doğru laik ve Batı medeniyetinin ideolojisini, hedeflerini, esaslarını kavramış bir toplum yaratmak için çalışıyor, yaratıcı bir devirdyiz. Herkes heyecan içinde, bir misyoner gibi çalışıyoruz.*

¹¹ Söyleşiden yapılan alıntılar, anlaşılmayı kolaylaştırmak amacıyla İnalçık Hoca tarafından küçük değişikliklerle gözden geçirilmiş söyleşi deşifre metinlerinden hiçbir değişiklik yapılmaksızın olduğu gibi alınmıştır. Alıntılardaki koyu renkli vurgular bana aittir.

DTCF'nin kuruluşuna verilen önem Halil İnalçık ve fakültenin diğer öğrencileri tarafından bilinir; bir millet olma sürecinde bireyler bizzat kendilerini birer misyon sahibi aktörler olarak görür ve kendilerinden beklenenleri yerine getirecek birer yurttaş olma bilinci ile üzerlerine düşen görevleri yerine getirme çabasını taşırlar. Kendilerini ülkenin ve fakültenin önemli birer üyesi olarak konumlandırmalarında hem fakültenin kuruluşuna yüklenen misyon hem de fakültenin bu misyonu yerine getirebilmesini sağlayabilmesi doğrultusunda yapılanlara tanıklıkları önemli olur. Bu konuda İnalçık Hoca şöyle der:

Biz 40 kişi Atatürk'ün bilim erleri diyebilirim, yemin ediyorduk; Onun izinde yürüyeceğiz, onun bize verdiği hedeflere varacağız...

*Evet, bu arada Atatürk'ün Dolmabahçe'de vefatı sonrasında nâşi Ankara'ya getirildi. Büyük Millet Meclisi önünde muhteşem bir katafalca konuldu. Dünyanın her tarafından heyetler bu katafalcan önünden büyük önderi selamlayarak geçmişlerdir. **Biz 40 kişi Atatürk'ün bilim erleri diyebilirim, yemin ediyorduk; Onun izinde yürüyeceğiz, onun bize verdiği hedeflere varacağız...** Özetle Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde bu ilk devir çok verimli olmuştur. 1938'e kadar bu devrin tarihini Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde ayrı bir fasıl olarak yazmak lazım. Bu dönemin hedefleri farklıdır. Atatürk'ün ölümü 1938 10 Kasım. Nâşının Ankara'ya getirilişi, bütün bir millet ağlıyor. Tarihte görülmemiş bir sabnedir bu. Bütün millet ağlıyor. Bugün buradaysak, bir millet olarak buradaysak, Dünyada seçkin milletler arasında yer almışsak, bugün bir devletimiz, milletimiz varsa hepsini Atatürk'e borçluyuz. Gazî Mustafa Kemal o zamanki adı, Atatürk adını sonra aldı. Gazî Mustafa Kemal, memleketi kurtaran ve yeniden kuran adam. Mustafa Kemal. Bugünkü varlığımızı, kültürümüzü, hedeflerimizi, Dünyadaki müstesna yerimizi hazırlayan bu adamdır.*

Söyleşinin bu bölümünde İnalçık Hoca adeta o güne gider. Öylesine duygulanmıştı ki çekime ara vermek durumunda kaldı. Onun mimiklerini, sesindeki titremeyi ve beden dilini izler ve dinlerken o günü gözümüzde canlandırabiliyoruz.

Bilim, Kültür ve Ev/Yuva Olarak Okul

Fakülteye ilk yıl 299 öğrenci kabul edilir ve bunların 40'ı yatılıdır. İnalçık da yatılı olarak kabul edilen öğrenciler arasındadır. İlk yıllarda yurtlar ve derslikler aynı binadadır. Kız ve erkek öğrencilerin yurtları aynı binanın farklı katlarındadır. O nedenle de öğrencilerle hocalar arasındaki ilişkiler ve öğrencilerin kendi aralarındaki ilişkileri şimdikinden çok farklıdır. Öğrencilerin yetiştirilmesinde bu fark çok açık biçimde anlatılara yansımaktadır.

... 40 kişiyiz, faaliyet gösterdiği Vakıf binasındaki hayatımızdan bahsedeyim. Nasıl bir hayat geçiriyoruz yatılı öğrenci olarak, toplam kız erkek. Vakıf binasında büyük bir salon vardır, konferans salonu. Orası bizim akşamları bir araya

*geldiğimiz bir **toplanma yeri**'dir. Orada müzik dinleriz. Özellikle Klasik Türk Müziği yerine Klasik Batı Müziği orada çalınmaktadır. Batı müziğini öğreniyoruz. Her bakımdan. Batılılaşma humması içinde Türkiye, Türk gençliği o zaman. Mesela Beethoven, Mozart gibi büyük Batı musiki klasiklerini dinlerdik. Belki söylemek gerekmez ama yemeklerimiz çok iyi çıkıyordu...*

İlk yıllarda “okul” sadece bir eğitim kurumu olmanın ötesinde Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelmiş, aynı yurttan kalan ve bütün zamanlarını birlikte geçiren öğrencilerden oluşmaktadır. Bu birliktelik onlara “evinde olma” duygusu vermektedir. Bu nedenle de Fakülte bilim ve kültür yuvası olmakla kalmamış aynı zamanda bu öğrencileri kucaklayan bir ev/yuva da olmuştur.

Yaşadıkları dönemin Türkiye'sindeki zor koşullara rağmen kendilerine sunulan nimetlerin karşılığını devlete ve millete ödeme biçimindeki sorumluluk anlayışı o dönemin öğrencilerinin yaşamlarına yansımaktadır. Yine o dönemde bilime verilen önem ve bilimin gelişmesi amacı ile bilim insanı yetişmesi için gösterilen çabalar ve bu çabaların farkında olma, öğrencilerin kimlik edinmelerinde etkili olmaktadır.

*...Biz adeta imtiyazlı bir grup gibi orada çalışıyorduk, Atatürk'ün kurduğu fakültede. Yukarıda sınıflar yetersizdi. Mesela hatırlıyorum, binanın geniş koridorlarında kurulmuş masalarda çalışırdık. Orada 1935-1938 döneminde **kendimizi Atatürk'ün hizmetinde çalışan bilim erleri gibi hissediyorduk**. Atatürk'ün 10 Kasım'da vefatına doğru, onun hastalığı devresinde bütün millet, yalnız biz değil, onun saat saat sıbhatini takip ediyorduk.*

İnalçık'ın da bilim insanı kimliği edinmesinde bu etki açık biçimde görülebilmektedir. Halil Hoca'nın yaşamının bilim üzerine kurulu olduğu, bir gerçektir. Ona göre aile kurmanın bile akademik düşünce ile biçimlenmesi gerektiği konusuna yaptığı vurgu, oldukça dikkat çekicidir. Bilim insanı olma çabasında olan birinin eş seçerken bile bilim insanı kimliğini düşünerek bu kararı vermesi gerektiğinin altını çizmesi, oldukça anlamlıdır. Halil Hoca, kendi öğrencilik dönemlerinde bunu dikkate alarak evlilik yapmış eşlerin akademide başarılı olduklarını şu şekilde dile getirmiştir:

*Şunu bilhassa belirtmeliyim; bir ilim adamının, kadın olsun erkek olsun, eğer ilim hayatında başarılı olmak istiyorsa, **eşini seçmekte çok dikkatli olmalı**. Yani delişmen bir eş olursa, erkek ve kadın kastediyorum, ilim çalışmaları, ilim hayatı düzenli gitmez. Özgüç'ler, Arkeoloji Bölümü'nde Nimet ile Tahsin evlendiler, ikisi de arkeolog. Arkeoloji ilim sahasında çalıştılar. Benim eşim Şevkiye Hanım Arapçada doçent oldu sonraları, eserler yazdı ve ikimiz de birbirimizi tamamlıyorduk. Ben Arapçayı Beyrut'ta 6 ay kaldığım zaman öğrendim.*

Modernitenin toplum tasarımı ve bilim; egemen bilim anlayışı olan pozitivistliğe uygun biçimde yapılır, bilim ve akademi bu anlayışa göre önemli görülür. Böylesine bir anlayışla gerçekleştirilen bilimin yol göstericiliği ile

sorunların çözüleceğine ve toplumların ilerleyeceğine inanılır. Bilim evrensel bir değer olarak kabul edilir. Bazı düşünürlerce her toplumda benzer süreçlerin yaşanacağı biçimindeki düz-çizgisel bir tarih anlayışı benimsenmiş olsa da bazıları ise tarihsel olarak bu sürecin toplumların özgünlükleri ile farklı biçimde deneyimleneceği fikrini kabul etmektedir. İnalçık hoca da ikinci grup tarih anlayışını benimseyecek ve böylesine bir tarih anlayışı ile çalışmalarını gerçekleştirecektir.

Bu dönemin öğrencileri devletin sağladığı imkânlar ile döneme göre; çok iyi koşullarda yaşama ve bilim yapma imkânlarına sahip olma, özellikle de ilk dönem Alman Hocaların etkisi ile bilime sevdalanma ve kendilerini *Atatürk'ün misyonerleri* olarak görerek bilime katkıda bulunma hedefine yönelmişlerdir. Halil İnalçık'ın anlatılarında bunu açık biçimde görüyoruz. Öğrenciler topluma katkıda bulunacak yurttaşları yetiştirmede gereken devlet desteğinin esirgenmeden sunulduğuna inanmışlardır. Bu ortam onların kendilerini ayrıcalıklı ve *sahiplenilmiş yurttaşlar* olarak görmelerinde etkili olmuştur. İnalçık, Tahsin Özgüç ve Nimet Özgüç'ün başarılarına değinerek o dönemde aldıkları eğitimin etkisini değerlendirmektedir.

*Yani bu suretle ben Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne alınmış olan 40 yatılı talebe arasında bu fakültede öğrenimime başladım. Bu 40 kişi, Fakülteyi **sanki Atatürk'ten bir misyon almış gibi, benimsiyorduk.** Yatılı olduğumuzdan gece gündüz fakültedeydik ve şartlar çok iyiydi. Fakültenin ilk binası Vakıflar binası idi. Vakıflar binasını bir fakülte olarak tertip etmişler. Sınıflar, seminerler ve seminer kütüphaneleri çok iyiydi, o zaman. Yüksek tedarisat müdürü, çok gayretli bir insandı. Almanya'dan profesörler getirtti. Atatürk'ün himayesi altında fakülte hakikaten çok modern bir fakülte olarak kurulmuş olunuyordu. Fakültede, bu 40 kişi arasında, ileride fakültenin tedarisat hayatında ve idaresinde çok önemli vazifeler almış olan, ilim dünyasında iyi tanınmış kimseler yetişmiştir. Bilhassa Tahsin Özgüç'ü anmalıyım. Prof. Tahsin Özgüç'ü ve onun kıymetli eşi Prof. Dr. Nimet Özgüç'ü anmak isterim. Onlar o zamana kadar yalnız daha çok Almanların ve Remzi Oğuz gibi Türk arkeologların çalıştığı bu sabada dünya ölçüsünde arkeolog olarak tanınmışlardır. Seneler sonra Chicago Üniversitesi'ndeyken, ziyaretinde Tahsin Özgüç Oriental Institute'de bir konferans verdi. Özgüç, o Kültepe arşivlerinin, çivi yazılı arşivlerin bulucusudur. Çılgınca alkışladılar kendisini. **Yani o 40 kişilik yatılı arkadaşlarımız arasından böyle çok tanınmış ilim adamları yetişmiştir.***

Gerçekten de başta Halil İnalçık olmak üzere DTCTF o dönemde yetiştirdiği öğrencilerle dünya çapında da önemli bir yer edinmiş, bu önemi zamanla soluklaşarak günümüze gelmiştir

İnalçık'ın Özgün Tarih Anlayışı Yolculuğu

Halil İnalçık'ın tanıklık ettiği döneme ve kendi yaşantısına dair anlattıkları ve yaptığı değerlendirmeler aslında kendi tarih anlayışını yansıtmaktadır. Onun benimsediği tarih anlayışı ile geçmişi yeniden yorumladığı söylenebilir. Yine onun tarih anlayışına da uygun bir değerlendirme ile **İnalçık'ın** tarih anlayışının zaman içinde gelişerek oluştuğu, diğer bir ifade ile *süreçsel* olduğu söylenebilir.

Halil İnalçık'ı Türkiye'de ve dünyada önemli ve tanınır kılan şey, onun anaakım/egemen tarih anlayışı dışında farklı bir tarih anlayışını benimsemiş ve bu doğrultuda sayısız çalışma yapıp ürün vermiş olmasıdır. Bir anlamda onun çalışmaları Osmanlı **tarihi** konusundaki mevcut bilgilerin yeniden değerlendirilmesini sağlamış; Türkiye'de ve dünyada temel referans olmuştur. Bu nedenle de onu *tarihçilerin kütbu* diye nitelemek çok da abartı olmayacaktır. Onu önemli kılan tarih yazımı anlayışı, sadece birincil kaynakları kullanma, belge ve arşivleri inceleme ile sınırlı kalmayıp tarihe sosyo-ekonomik ve kültürel açılardan bakarak değerlendirmeler yapmasından kaynaklanmaktadır. Nihayetinde Türkiye'de sınırlı da olsa bu anlayışla yapılan çalışmalar onun yetiştirdiği öğrenciler ve çalışmalarının etkisi ile gerçekleşebilmiştir.

Halil İnalçık'ın özgün tarih anlayışı, değinildiği gibi belli dönemler ve bu dönemlerde yaptığı çalışmaları zaman içinde geliştirdiği anlayışla bir sentezleme olarak değerlendirilebilir. Onu özgün bir tarih anlayışına götüren temeller aslında öğrencilik yıllarında başlar ve sonrasında farklı etkiler ile biçimlenir. İnalçık'ın öğrencilik yıllarında bilime ve araştırmaya verdiği önem yetiştirdiği bilim ortamının etkisi ile biçimlenmiştir. Sıklıkla onun özgün tarih anlayışı *Annales* okulunun (*École des Annales*)¹² temsilcilerinden Ferdinand Braudel ile başlatılır. Ancak Braudel'i tanımadan önce Halil İnalçık'ın sosyal tarih anlayışına uygun çalışmalar yaptığı anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi İnalçık'ın 1942 yılında tamamladığı ve Türk Tarih Kurumu tarafından 1943'te yayımlanan "Tanzimat ve Bulgar Meselesi" adlı doktora tezi Türkiye'deki sosyo-ekonomik tarih yazıcılığının ilk örneklerinden biridir.

DTCF'de öğrenci iken Timur üzerine ünlü tarihçiler tarafından yazılmış Fransızca eserleri okuyarak ödev hazırlamış olduğu hocası, "romantik" tarih anlayışı yerine bilimsel esaslara dayalı rasyonel çalışma usullerine dayanan eleştirel tarih anlayışını savunan Fuat Köprülü'nün etkisi önemlidir. Köprülü'nün desteği İnalçık tarafından unutulmaz ve aşağıda verilen alıntı biçiminde bellekte kalır:

¹² *Annales Okulu*, 1929 yılında Lucien Febvre ve Marc Bloch önderliğinde kurulmuş ve Fernand Braudel ile en parlak dönemini yaşayan bir tarih anlayışını temsil eder. Bknz.: Merve İrem Yapıcı, "Annales Okulu'nun Siyasi Tarih Disiplinine Etkileri: Türkiye Örneği", *Alternatif Politika*, Cilt 7, Sayı 1, 2015, s. 87-117.

*Eski harfle yazdığım bu deneme 1938-39 tarihine rastlar, bunun metnini saklamışım. Bu üç büyük tarihçinin Timur üzerindeki araştırmalarını mukayeseli bir şekilde, kaynaklarını göstererek bir vazife hazırladım. Fuat Bey çok beğendi ve seminerdeki arkadaşlarıma dönerek, “İşte” dedi **“siz de bunun gibi bir çalışma getireceksiniz”** diye beni övdü orada, eksik olmasın rahmetli.*

İnalçık, doktora tezi ile ilgili araştırma yaparken incelediği raporlardan sosyal tarih anlayışına nasıl geldiğine ilişkin düşüncelerini şu biçimde ifade etmektedir:

...Bu raporlarda gördüm ki köylülere ait topraklar, tımar rejimi kaldırıldığı için boşta kalmış, satılmaya başlanmış ve bunu Vidin'deki Müslüman zengin ağalar kendi mülkü haline getirmişler. Fakat bu topraklar üzerinde Bulgar köylüler çalışıyor. Köylüler ağalara verilen bu toprakları kendileri işledikleri için kendileri almak istiyorlar. Yani bütün isyanın esas sebebi toprak meselesidir.

Onun üzerinde önemli etkisi olan bilim insanlarından biri de, Strasbourg Üniversitesi'ndeki öğrenimi sırasında *Annales Ekolü'*nün önemli temsilcilerinden Marc Bloch, Maurice Halbwachs, Henri Baulig gibi hocalardan dersler almış olan Ömer Lütfi Barkan'dır. Barkan aldığı derslerin etkisi ile Osmanlı Devleti'ni; salt siyasi değil, ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri ile bir bütün **olarak ve bu**—bütünü de diğer ülkelerle ilişkileri de kapsayan biçimde değişimi ve dönüşümü ile ele almaktadır.¹³ Barkan'ın kendi tarih anlayışına etkisini İnalçık şöyle dile getirmektedir.

*...Daba sonra II. Dünya Harbinden sonra sosyal-ekonomik meselelere öncelik veren yeni tarih görüşü, bir tarihçi olarak bana yol gösterdi. Ömer Lütfi Barkan'ın Fransa'dan geldiği o tarihlerde Türkiye'de öncelikle toprak meseleleri, toprak reformu konuşuluyordu. Ö. L. Barkan toprak reformundan, reform hareketlerinden bahseden makaleler yazıyordu. Arşivlere girip, Osmanlı tabir defterlerinde toprak meselelerini araştırmaya başladım. Ben de o sabada çalışmaya zaten başlamıştım. Yani **toplum hayatını belirleyen faktörler, toprak tasarrufu, ticaret, para meseleleri gibi sosyal-ekonomik konular, demografik meseleler***

¹³ 15 ve 16. yüzyıllarla, Tanzimat dönemi toprak meseleleri, Doğu Avrupa'daki ve toprak reformu hareketleri hakkındaki araştırmalarında toprak mülkiyetinin tarihî ve hukuki temellerini inceleyen Ömer Lütfi Barkan; Osmanlı tarihinin bir bütün olarak incelenmesi ve dünyadaki oluşumlardan bağımsız bir şekilde ele alınmaması gerektiğini savunarak çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Osmanlı incelemelerinde, Batı kapitalizminin gelişmesinin Osmanlı ticari hayatındaki zanaatların ve küçük üretimin çökmesindeki etkisini gösteren belgeleri ortaya çıkarmış ve yorumlamıştır. Bu çalışmaları Türkiye'de iktisat tarihi alanının oluşması ve gelişmesinde; yurt içinde ve dışında Osmanlı iktisat tarihine ilginin artmasında önemli rol oynamıştır. Ömer Lütfi Barkan'ın tarih anlayışı için bkz.: Coşkun Çakır, “‘Devletin Tarihinden Toplumun Tarihine’ Yeni Bir Tarih Paradigması ve Ömer Lütfi Barkan”, *Doğu Batı*, Yıl 3, Sayı 12, 2000, s. 35-63.

gibi konular üzerine yoğunlaştım. Zaten Türkiye ölçüsünde bu konularda mesela İslamoğlu, yabut Duvitçioğlu gibi kimseler çalışıyordu. Yani bu dönemdeki tarihçilik genellikle Türkiye’de bu istikamette gelişti.

İnalçık’ın sahip olduğu tarih anlayışının gelişmesinde 1949’da yayınlanan *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l’époque de Philippe II* (II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası) adlı eserin etkisi önemlidir. 1950’de Paris’te toplanan *Milletlerarası Tarihi İlimler Kongresi*’ne katılarak tanışması ile de Ferdinand Braudel’in etkisi daha da önemli olmuştur.

Bu tarih görüşümde, Fernand Braudel’in Akdeniz kitabında anlattığı Fransızların “Annales Mektebi” etkili oldu. Daha doğrusu bu akım, tarih görüşümdeki bu değişiklik II. Dünya Harbinden sonra ortaya çıktı. II. Dünya Harbinde faşizm yenilince, işçi sınıflarının ideolojisi, sosyalizm, komünizm, sosyal reformlar öncelik kazandı. Bu genel değişim tarih görüşünde de etkisini gösterdi. Artık tarihçiler devletlerin tarihini değil, toplumların tarihini araştırmak gerektiğini ileri sürüyorlar. Annales School’da, işçinin aldığı ücret hayatını idame ettirmeye yetiyor mu? İşçi ne yer? Toplumlarda sınıf mücadelesi nasıldır? İşçi sınıfı bu mücadelede ne kadar bir ilerleme yapmıştır? gibi tamamen sosyal-ekonomik konular tarihin mevzuu konuları olmaya başladı. Annales Mektebi toplumdaki değişikliği bu gibi faktörlere bağlıyor. Özellikle nüfus artışları, ekonomik gelişme, para tarihi üzerinde duruyor. O dönemde Fernand Braudel’in meşhur “Price Revolution” teorisi, Avrupa’da fiyatlarda büyük düşüşün sosyal-siyasi yönleri araştırılıyor. “Fiyat devrimi” Osmanlı İmparatorluğu’nda da etkili oldu, fiyatlar yüzde yüz düştü. Bu değişimler sonucunda işçi sınıfları, asker ocakları çok etkilendi. Geçim darlığı ortaya çıktı. İhtilaller buna bağlandı. Braudel’in kitabı 1949’da çıkmıştı. Ben bu tarih görüşümü belirten bir makale yazarak “Annales Mektebi”ni tanıttım. Ömer Lütfi Barkan ile beraber bu yeni tarih görüşümü benimsedik. Toplumun, sınıfların, ekonominin, demografinin önemini esas tutarak Osmanlı tarihini, Türk tarihini araştırmaya koyulduk. İşte benim tarih görüşüm 1950’den beri Barkan ile beraber Osmanlı toplum hayatını ekonomik faktörleri ele alan, araştıran bir tarih mektebi olarak ortaya çıktı.

Barkan’ın da etkisi ile İnalçık bütüncül/sistemsel yaklaşım ve uzun tarih anlayışını benimsese de *Annales Okulu*’na benzer biçimde¹⁴ tarihin, zamanın göreceliğinin ve çok katmanlılığının altını çizerek, ampirik verilere dayalı açıklamalarla tarihin yapılması ve genellemelerden kaçınılması gerektiğini savunur.

İnalçık’ın bu uzun tarih anlayışını geliştirme yolculuğu onun eserlerinin Aslantaş tarafından I) Siyasî Tarih ile İlgili Eserleri; II) Sosyal ve Ekonomik Tarih ile İlgili Eserleri; III) Sentez Eserleri biçimindeki yerinde

¹⁴ M. İ. Yapıcı, “Annales Okulu’nun Siyasi Tarih Disiplinine Etkileri ...”, s. 87-117.

sınıflandırmasında görülebilir. İnalçık'ın özgünlüğü onun görece sonraki yıllarda gerçekleştirebildiği sentez eserlerinde daha öne çıkmaktadır.¹⁵

İnalçık tanıklık ettiği Türkiye Cumhuriyeti tarihini yorumlarken de Osmanlı tarih çalışmalarına uygun bir tarih anlayışı benimser. Özellikle 1960'lı yıllar sonrasında Türkiye'deki gelişmeleri değerlendirirken onun benimsediği tarih anlayışını görebiliyoruz:

...Türk toplumu deniyordu, her şeyden evvel İslam'a bağlıdır fakat aynı zamanda ulusalcılık bundan ayrılmaz. Bir Türk-İslam sentezi, Türk toplumunun gerçek kültür hayatını düzenlemeli. Böyle bir teori ortaya atıldı. Buna karşı solcular "Asiatic mode of production" "Asya tipi üretim", Marks'ın Grundrisse'de tasvir ettiği ve Hindistan menşeli bir teoriyi benimsiyorlardı. Türkiye'de geri kalmışlık, sosyal hayatta, devlet felsefesinde devrimci bir değişiklik gerekiyor, işçi sınıfı hâkim olmalıdır diyorlardı. Bu felsefe ile hareket ederler. İşte bu iki grup arasında şiddetli çatışmalar devlet büyükleri ve ordu tarafından ulusal varlığa bir tehdit gibi algılanmaya başlandı. Çünkü bunu arkadan Rusya destekliyordu. Tutucular ordusuyla birleştiler ve 1980 Evren'in başını çektiği devrim, darbe, askeri darbe böyle geldi. 1980'de iktidarı darbeye ele alan ordu yeni bir Anayasa yaptı, ki bugün bunu değiştirmek yolundayız. Ve belli başlı devlet dairelerine Türk-İslam sentezi tezini benimseyen kimseler getirildi.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarihi

DTCF'nin tarihsel dönemlendirmesi farklı ölçütlere göre farklı biçimlerde yapılabilir. Bu ölçütlerin neler olacağı dönemlendirmeyi yapanın tarih perspektifine ve önemli gördüğü olaylara göre değişebilir. Bu da bize aslında tarih yazımının öznel yönünü anlatır. Hatta neyin vurgulandığına göre aynı kişi tarafından farklı biçimde dönemlendirmeler de yapılabilir. Örneğin mekân ölçütü dikkate alınarak DTCF'nin tarihini Evkaf Apartmanı dönemi ve sonrası olarak ayırmak tartışmanın niteliğine göre önemli olabilir. İnalçık Hoca'nın DTCF'nin tarihini de farklı yorumlayarak farklı biçimde dönemlendirmesi dikkat çekicidir. Bu dönemlendirmede de onun özgün tarih anlayışının ve kendi tanıklığı ile deneyimlerinin öneminin olduğu açıkça görülebilmektedir. Bu da bize bir dönemin aktörlerinin dönemi anlamlandırmalarının, tarihsel değişimi anlamada önemli olduğunu göstermektedir. İnalçık DTCF'nin tarihinin Atatürk'ün ölümünden öncesi ve sonrası olarak dönemlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu vurgu; aslında tarihi yorumlamada tanıklığın, yani kendi deneyimlerinin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Yine İnalçık kendi tanıklığı üzerinden DTCF'nin tarihine ilişkin olarak şu önemli tespitlerde de bulunur:

¹⁵ Selim Aslantaş, Halil İnalçık Web Sitesi Özgeçmiş/CV
http://www.inalcik.com/indexTR/halil_inalcik_ozgecmis.asp Erişim tarihi: 1.9.2016.

1936-1938 döneminde yani Atatürk'ün ölümüne kadar olan dönem DTCF'li öğrenciler için ayrı bir öneme sahiptir.

İnalçık Hoca'nın Atatürk'ün ölümünü DTCF tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirmesine karşın; DTCF'nin 1943'lere kadar kuruluş yıllarındaki *bilim yuvası* olma özelliğini koruduğu ve özellikle de Türk Hümanizmasının yükselişi olarak adlandırılan 40'lı yılların ilk yarısında da *bilim yuvası* olma özelliğini sürdürdüğü söylenebilir. O yıllarda özellikle resmi ideoloji ile örtüşmesine de *Yurt ve Dünya ile Adımlar* dergilerinin yayınlanması önemlidir. Ancak Avrupa'da faşizmin yükselişinin Türkiye'ye etkisi ile 1943-44'ten itibaren bu iklim değişmiş ve 1946'da Batı'da Faşizmin yenilgiye uğraması ve Türkiye'nin izlediği kalkınma politikalarındaki değişim sonrasında Pertev Naili Boratav, Behice Boran ve Niyazi Berkes'in tasfiye edildiği 1948 DTCF Tasfiyesi yaşanmıştır. Bu nedenle de 1936-1946 dönemini birinci dönem olarak almak oldukça anlamlıdır.¹⁶ Bu değişimleri İnalçık şöyle vurgular:

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi tarihinde, Alman profesörlerin fakülteyi terk edip yabancı memleketlere gitmesi, bir dönüm noktasıdır. İkinci dönüm noktası, kanaatimce, Amerika'dan gelen Behice Boran, Muzaffer Şerif, Niyazi Berkes grubunun fakülteyi terk etmesidir. Amerika'dan gelen grup, derslerinde ve Türk toplumunda sosyal gelişme istiyorlardı. Türkiye'de bir sosyal reform yapmak gereğine inanmışlardı. Niyazi Berkes ve özellikle Behice Boran. Fakat Felsefe grubunda Necati Akder ve Ragıp Atademir ile milliyetçi, tutucu bir grubun onlara karşı cephe almaları ve mücadele açmaları neticesinde Behice Boran grubu birer birer fakülteyi terk ettiler.

Sonuç: Yüzyıllık Yaşamda Son Nefesine Kadar Bilim

Halil İnalçık ve dönem arkadaşları örneklerinde kurumların, kimlik edinme sürecinde ne denli önemli olduğu görülebilmektedir. Tanıklık edilen dönemin/zamanın ve kurumun/mekânın özelliklerinin belli dönem ve mekânlarda daha önemli olduğu ve kimliklenmede etkili olduğu söylenebilir. İnalçık'ın deneyimi; Türkiye'de modernizmin önemli görüldüğü, buna uygun bilim anlayışının benimsenerek bu doğrultuda yapılanmaların oluşturulmasına çalışıldığı ve gençlerin de bu anlayışa uygun biçimde yetiştirilmesi çabalarının gösterildiği yıllardır. DTCF de bu süreçte önde gelen ve üyelerinin kendilerini *sorumlu yurttaşlar* olarak gördüğü kurumlardan biridir. Halil İnalçık da bu kurumun üyelerinden *sahiplenilmiş yurttaş* olarak kendisini toplumuna karşı sorumlu ve borçlu hisseder ve yaşamını bilime adar.

¹⁶ Hayriye Erbaş, "Üniversite-Toplum İlişkileri Bağlamında DTCF ve Sosyoloji", *Cumhuriyet ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Uluslararası Sempozyumu (DTCF, Ankara, 14-16 Mayıs, 2008)*, 2008, s.191-207.

Tarih alanında benimsediği anlayışla yapılan çalışmaların önemine değinirken özellikle belge incelemede filolojik hazırlığın gerekliliğine işaret etmektedir:

Filolojik hazırlıktan şunu kast ediyorum; Türk Osmanlı kaynaklarının yazıldığı kaynak dillerine hâkim olmak. Bunlar Klasik Osmanlıca, Farsça ve Arapçadır. Batı tarihçiliğini yakından takip etmek gerekiyor. Mesela “Annales Mektebi” diyoruz, bu mektebin neşriyatını, tarih yorumculuğunu iyi bilmek lazım. Tarih konuları değiştiği için şimdi artık devlet tarihi, savaşlar, devlet politikaları değil, toplum tarihi bizim konumuzdur, tarihçi için sosyoloji çok önemli bir disiplindir. Birçok yazım toplumsal araştırma telâki edilebilir. Yeni nesil tarihçiler, sosyal bilimciler çok iyi çalışıyorlar, çok iyi yoldadırlar, itibar ediyoruz.

İnalcık'ın bilim arayışı, onu dünyada ve Türkiye'de kendi alanında önemli çalışmalara imza atan bir isim olma noktasına taşır. Kendisini dinlerken benimsemiş olduğu tarih anlayışını üyesi olduğu DTCTF ve Türkiye tarihine uyguladığını görebiliyoruz. Onunla tarihe yolculuk yaparken dünyanıza dokunan bir tarihle karşılaşılıyor ve dinlemekten zevk alıyorsunuz. Dinlerken de içinizden tarih derslerini sevmekte neden zorlandığınızı kavriyorsunuz. Böylesine bir yaklaşımla tarih yazılsa, kitaplar hazırlansa tarih derslerinin öğrenciler için ne denli zevkli geçeceği düşüncesi söyleşiden geriye kalan önemli bir nokta oluyor. Tarih sadece vesikaların toplanması ve betimlenmesi değildir; tarih insana, yaşama dokunan her şeydir. Tarih insanın tüm yönleri ile geçmişi bulduğu bir disiplindir. Söyleşiyi yapan sosyolog olarak görüşmeden geriye kalan önemli diğer bir nokta da, İnalcık'ın başarmış olduğunu düşündüğümüz şeyin, aslında tarihle sosyolojinin buluştuğu, tarihselliği önemseyen bir toplumsal yapı çözümlemesi olduğu gerçeğinin farkına varmış olmaktır. Son söz olarak; Halil İnalcık'ın tarih anlayışı, sosyal bilimlerde yapılması gerekenin, alanı teoriye oturtmak değil, teorinin de yeniden sorgulanması gerektiği varsayımından hareketle, alanla teoriyi ilişkilendirip alanın hangi açılardan teoriye uyduğunu hangi açılardan uymadığını ortaya koyarak teoriyi yeniden inşa etmek olduğunu hatırlatır.

KAYNAKÇA

- ANDERSON, Benedict, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, İstanbul: Metis Yayınları, Çev. İskender Savaşır (1993/1991).
- ASLANTAŞ, Selim, Halil İnalçık Web Sitesi Özgeçmiş/CV
http://www.inalcik.com/indexTR/halil_inalcik_ozgecmis.asp Erişim tarihi: 1.9.2016.
- DANACIOĞLU, Esra, *Geçmişin İzleri: Yabıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (2001).
- ÇAKIR, Coşkun, “ ‘Devletin Tarihinden Toplumun Tarihine’ Yeni Bir Tarih Paradigması ve Ömer Lütfi Barkan, ”, *Doğu Batı Türk Düşünce Serüveni Akademidekiler*, yıl 3, sayı 12, 2000, s. 35-63.
- ERBAŞ, Hayriye. “Üniversite-Toplum İlişkileri Bağlamında DTCTF ve Sosyoloji”, *Cumhuriyet ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Uluslararası Sempozyumu (DTCTF, Ankara, 2008, 14-16 Mayıs)*, 2008, s. 191-207.
- ERBAŞ, Hayriye, *Bir Cumhuriyet Çınarı: Sözlü Tanıklıklarla DTCTF’de 75 Yıl*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, (Yayında).
- HABERMAS, Jürgen, “Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”, içinde *Postmodernizm: Jameson, Lyotard, Habermas, Zekâ*, der. Necmi Zekâ, çev. Gülengül Naliş ve diğerleri, Kıyı Yayınları, İstanbul 1994, s. 31-44.
- HALBWACHS, Maurice, *On Collective Memory*, Lewis A. Coser’in çevirisi ve Bir Giriş yazısı ile, University of Chicago Press, Chicago, IL, 1992/1950.
- NEYZİ, Leyla (Der.) *Nasıl Hatırlıyoruz?: Türkiye’de Bellek Çalışmaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları İstanbul, (2009).
- NORA, Pierre,, *Hafıza Mekânları*, Çev. Mehmet Emin Özcan, Dost Kitabevi, Ankara, 2006.
- OLICK, Jeffrey K., “‘Collective Memory’: A Memoir and Prospect”, *Memory Studies*, 1, 2008, s. 23-29.
- ÖZTÜRK, Serdar, “Türkiye’de Sözlü Tarihten İletişim Araştırmalarında Yararlanma Üzerine Notlar”, *Millî Folklor*, 2010, Yıl, 22, Sayı, 87, 2010, s. 13-26.
- ÖZTÜRKMEN, Arzu. “Sözlü Tarih ve Bir Disiplinin Cazibesi”, *Toplum ve Bilim*, Sayı, 91, 2002, s. 115-121.
- THOMPSON, Paul. “The Voice of the Past: Oral History”, içinde *The Oral History Reader*. İçinde Robert Perks ve Alistair Thomson. Routledge, London, 2003, s. 21-28.
- TOPRAK, Zafer, *Darwin’den Dersim’e Cumhuriyet ve Antropoloji*, Doğan Kitap, İstanbul, 2012.
- TOURAINÉ, Alain. *Modernliğin Eleştirisi*, Çev. Hülya Tufan, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002.

WALLERSTEIN, Immanuel “Ulusal ve Evrensel”, içinde *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*. der. Anthony D. King. Çev. Gülcan Seçkin, Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayını, Ankara 1998.

YAPICI, Merve İrem, “Annales Okulu’nun Siyasi Tarih Disiplinine Etkileri: Türkiye Örneği”, *Alternatif Politika*, Cilt 7, Sayı 1, 2015, s. 87-117.